

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тулущ Л. Д., Леонтович С. П., Радченко О. Д.

Вступ

Фінансова безпека є основним орієнтиром державної політики в умовах глобальних викликів. Для України вона особливо актуальна, оскільки фінанси виступають основою економічної та національної безпеки, а у період російсько-української війни (2014–2022 рр.) систематично зазнають значних деформацій. За станом на квітень Міністерство фінансів прогнозує, що валовий внутрішній продукт (ВВП) України через повномасштабну війну Росії проти нашої держави може впасти на 30-50%, НБУ теж прогнозує скорочення ВВП України в 2022 році не менш як на третину. Зважаючи на величезну кількість жертв і руйнувань, а також мільйони людей, які залишили свої домівки за перші два місяці війни, українська економіка цього року скоротиться на понад третину – 35%, очікують в МВФ, зазначаючи, що це найглибше падіння економіки за всю історію України. Станом на 1 квітня лише руйнування інфраструктури оцінювалися у 68 млрд доларів. Втрати в аграрній галузі, яка до війни давала 12% українського ВВП та половину експортних надходжень, будуть найвідчутнішими як в самій Україні, так і за її межами¹. Оскільки в умовах воєнного стану надзвичайно зросли ризики та загрози фінансової безпеки, актуалізуються потреби її наукового дослідження з метою ефективного державного регулювання.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» п. 4 абз. 2 передбачено *забезпечити фінансування* та вжити в межах повноважень інших заходів, пов'язаних із запровадженням правового режиму воєнного стану на території України. Формування фінансової безпеки України до війни забезпечувалось відкритою економікою: експортом агропродукції, металургії та ІТ-послуг, розвиненими регіональними взаємозв'язками. З початком активних воєнних дій та введенням воєнного стану економічні відносини зазнали жорсткої деформації, практично випали з фінансових потоків корпорації, які знаходяться у охоплених війною зонах, тоді як їх частка у ВВП сягала понад 50%. Видання «Економічна правда» повідомляє, що, станом на 11 квітня, загальні збитки української економіки через війну коливаються від 564 до 600 мільярдів доларів. Фінансові можливості країни значно ослаблені, оскільки припинився експорт

і повноцінні податкові надходження від корпорацій, тоді як потреби фінансування оборони і підтримки життєдіяльності країни зросли в рази та наростають у міру руйнувань інфраструктури.

Задля збереження національної безпеки закономірно, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів усі кошти Державного бюджету спрямовуються на першочергові потреби оборони. При цьому, фінансова безпека виконує своєрідну роль посередника між структурними складовими національної безпеки – обороною, правопорядком, енергетикою, економікою, продовольчою безпекою та ін., які вимагають виваженого підходу та оцінки щодо ефективного розподілу коштів. Виникла і реалізовується перебудова всієї фінансової системи на потреби оборони держави.

Дане дослідження виконується відповідно до планів наукової та науково-технічної діяльності Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського у рамках науково-дослідних робіт та Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки» за тематикою наукових досліджень ДР 0121U108624 (2021-2025).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження фінансової у складі економічної безпеки здійснюється інституційними НДІ² та вченими, проблемі присвячені праці В. Гейця³, З. Варналія⁴, М. Єрмошенка⁵, С. Майстро⁶, Ю. Харазішвілі⁷ тощо, якими

¹ Зануда А. Як вторгнення Росії обвалить бюджет України та вдарить по економіці Європи – прогнози МВФ. *BBC News Україна*. 22 квітня 2022. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61190565>

² Концепція економічної безпеки України. Ін-т екон. прогнозування., кер. проекту В. Геєць. Київ : Логос, 1999; Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації. Монографія / за заг. ред. О.С. Власюка. Київ : НІСД, 2017, 384 с.; Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Щодо методології комплексного оцінювання складників економічної безпеки держави. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 3 (28). С. 5-15.

³ Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін.; за ред. В.М. Гейця. Харків : Інжек, 2006. 240 с.

⁴ Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : Знання України, 2020. 423 с.

⁵ Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : монографія. Київ : Національна академія управління. 2010. 232 с.

⁶ Майстро С. В. Напрями удосконалення механізму державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. Вип. 1. Ч. 46. С. 210–218.

⁷ Прогнозування індикаторів, порогових значень та рівня економічної безпеки України у середньостроковій перспективі : аналіт. доп. / Ю.М. Харазішвілі, Є.В. Дронь. Київ : НІСД, 2014. 117 с.

визначено, що одним з центральних сегментів державного управління за сучасних умов виступає державна безпека в усій структурі її складових, і точкою перетину векторних наукових підходів є фінансова та економічна безпека⁸.

Зокрема, Т.Коляда, М. Гуз надали оцінку впливу дефіциту бюджету на фінансову безпеку держави⁹; О.Дахнова, М.Гнідь здійснили прогнозування рівня бюджетної безпеки України¹⁰; Н. Фатюха, В. Мануковська оцінили рівень бюджетної безпеки України¹¹; Л.Лисяк, М.Журавель дослідили бюджетну політику як інструмент забезпечення фінансової безпеки України¹²; С. Леонтович висвітлено новачі фінансової складової національної безпеки¹³, інституційні основи фінансового забезпечення безпекоформуєчих галузей¹⁴; І. Марко, О. Радченко досліджено фінансові ризики бюджетної безпеки та їх державне регулювання¹⁵ тощо.

Дослідниками визнано, що необхідні напрацювання щодо ефективної економічної політики, державного контролю за економічною системою, об'єктивній пріоретизації економічних реформ¹⁶, оскільки глобалізація підірвала традиційне визначення економічної безпеки, в основі якого лежала економічна вразливість до зовнішнього середовища, тому судження про економічну безпеку мають зіставляти ефекти підвищеної нестабільності, спричиненої глобалізацією, з вигодами

від покращення економічних показників у довгостроковій перспективі¹⁷.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Напрацювання дослідників і стратегічні документи сталого економічного розвитку України переважно стосуються мирного часу. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2012 р. № 569-р. «Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері», виділено явища і чинники, що можуть призвести до створення загроз національній безпеці у фінансовій сфері, зокрема: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, насамперед рахунка поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави. Цим документом визначається, що характерними ознаками безпеки у сфері фінансів виступають: збалансованість, стійкість проти внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність забезпечити ефективне функціонування національної економіки та економічне зростання держави.

За даними аналізу, приведеного у Стратегії-25¹⁸, причинами фінансових криз є: постійний дефіцит державного бюджету та пов'язане з цим суттєве боргове навантаження, недостатній розвиток довгострокового інвестиційного кредитування економіки та фондового ринку та ін. Відповідно до п. 30 Стратегії-25, передбачено розроблення методики щорічної оцінки стану економічної безпеки. Індикативні субіндекси економічної безпеки розраховуються згідно Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України¹⁹. Відповідно до Методичних рекомендацій, розрахунок інтегрального індикатора за кожною сферою безпеки здійснюється за такою формулою:

$$I_m = \sum_{i=1}^n d_i y_i \quad (1)$$

де I_m – агрегований показник/субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$; d_i – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску i -го показника в інтегральний індекс складової економічної безпеки; y_i – нормалізована оцінка i -го індикатора.

Інтегральний індикатор економічної безпеки України (I) в цілому розраховується за такою формулою:

$$I = \sum_m d_m I_m \quad (2)$$

⁸ Свірко С.В. (2021). Механізми державного управління бюджетною безпекою : монографія. Житомир. С. 5.

⁹ Коляда Т.А., Гуз М.В. Оцінка впливу дефіциту бюджету на фінансову безпеку держави. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 266-272.

¹⁰ Дахнова О.С., Гнідь М.В. Прогнозування рівня бюджетної безпеки України. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 31. С. 620-624.

¹¹ Фатюха Н. Г., Мануковська В. В. Оцінка рівня бюджетної безпеки України. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8905>. DOI: 10.32702/2307-2105-2021.5.95

¹² Лисяк Л.В., Журавель М.О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. *Modern Economics*. 2018. №9. С. 53-59.

¹³ Леонтович С. П. Новачі фінансової складової національної безпеки // *Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ*: збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції з дистанційною участю, 24 березня 2021 р. Херсон: ДВНЗ «ХДАУ», 2021. С. 24-26.

¹⁴ Леонтович С.П., Радченко О. Д. Інституційні основи розширення фінансового забезпечення інновацій безпекоформуєчих галузей. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*: зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2021 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 226-228.

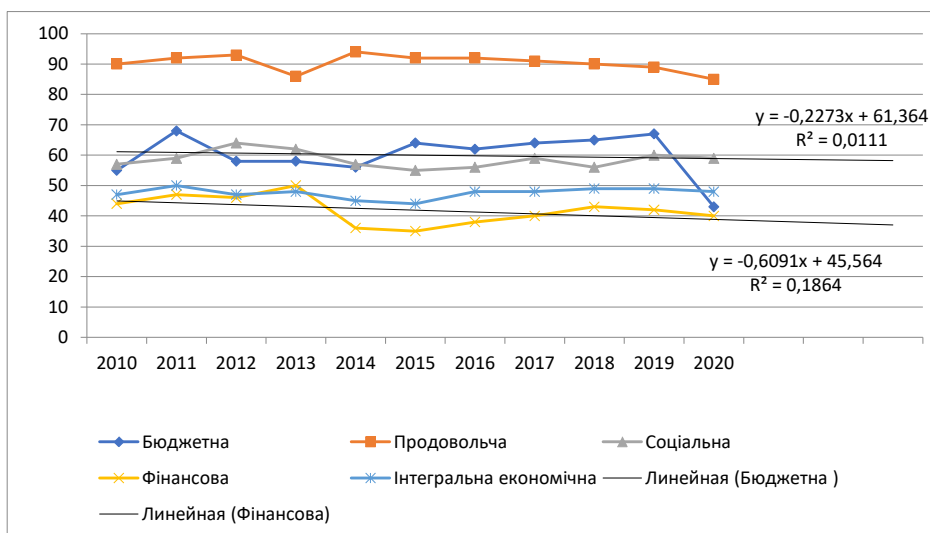
¹⁵ Марко І. Ю., Радченко О. Д., Мельничук О. О. Фінансові ризики бюджетної безпеки та їх державне регулювання. *Економіка АПК*. 2021. № 8. С. 67-78. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202108067>

¹⁶ Akimova, L., Akimov, O., Mihus, I., Koval, Y., & DMITRENKO, V. (2020). Improvement of the methodological approach to assessing the impact of public governance on ensuring the economic security of the state. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 4(35), 180-190. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.221969>

¹⁷ Miles Kahler (2004) Economic security in an era of globalization: definition and provision, *The Pacific Review*, 17:4, 485-502, DOI: 10.1080/0951274042000326032

¹⁸ Указ Президента від 11.08.2021 р. № 347/2021 Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3472021-39613>.

¹⁹ Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» № 1277 від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n121>

Рис. 1. Динаміка бюджетної, фінансової, продовольчої, соціальної безпеки та інтегрального індексу економічної безпеки України за 2010–2020 рр., %

Джерело: складено за даними Мінекономіки на запит від 23.10.2021 р.,
URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

Таблиця 1

Вибіркові індикатори фінансової безпеки України за 2013–2020 рр., %

Індикатори	Значення індикаторів за роками							
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Банківська безпека	53	29	19	23	35	38	43	44
Безпека небанківського фінансового ринку	49	46	34	32	30	31	32	30
Боргова безпека	65	37	36	51	59	60	63	41
Бюджетна безпека	58	56	64	62	64	65	67	43
Валютна безпека	44	26	36	38	40	42	50	48
Грошово-кредитна безпека	59	70	46	69	65	59	56	61
Фінансова безпека	50	40	35	38	40	43	42	40

Джерело: Складено за даними Міністерства економіки України URL : <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

де d_m – ваговий коефіцієнт, що визначає ступінь внеску показника/субіндекса m -ї сфери економічної безпеки в інтегральний індекс економічної безпеки України; I_m – агрегований показник/субіндекс m -ї сфери економічної безпеки, де $m = (1, 2, 3 \dots 9)$. Розраховані окремі субіндекси²⁰ національної безпеки приведені на рис. 1.

Ще на період 2020 року найбільш вразливою виявилась бюджетна безпека, продемонструвавши падіння з майже 70% у 2019 році до 40% у 2020. З тих пір ситуація тільки загострювалась, а дані для розрахунку 2021 року та I кварталу 2022 року поки що відсутні. Фінансова безпека за цей же період знизилась з 42% до 40%, чому сприяли вчасно здійснювані заходи безпеки за сторони

Уряду на НБУ. Показники вибірових субіндикаторів фінансової безпеки за період 2013–2020 рр. приведені у табл. 1.

Спостерігається зниження субіндексів фінансової безпеки за всіма складовими. На кінець 2020 року найбільш стійким субіндикатором виступали грошово-кредитна і валютна безпека, значно знизився рівень бюджетної та боргової безпеки, безпеки небанківського сектору. Проте треба врахувати, що розрахунок зведених значень субіндексів здійснюється на основі нормативної оцінки і константи згладжування, яка для кожного індикатора визначається окремо експертним шляхом, що знижує достовірність розрахунків і виявляє значні розбіжності у різних наукових джерелах, навіть тих, що в основу розрахунків беруть Методрекомедації 1277²¹.

²⁰ Leontovych S., Radchenko O., Melnichuk O. (2021). 1.1 Analysis of the financial share of the national security of Ukraine. // Pasichnyk Yu., Radchenko O., Sukach O. etc. Stages of Formation and Development of the Economy of Independent Ukraine: Collective monograph [Ed. by Doctor of Economics Sciences, Prof. Yu. Pasichnyk]. Verlag SWG imex GmbH, Nuremberg, Germany, p. 3-14.

²¹ Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» № 1277 від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n121>

Карта ризиків фінансового сектору

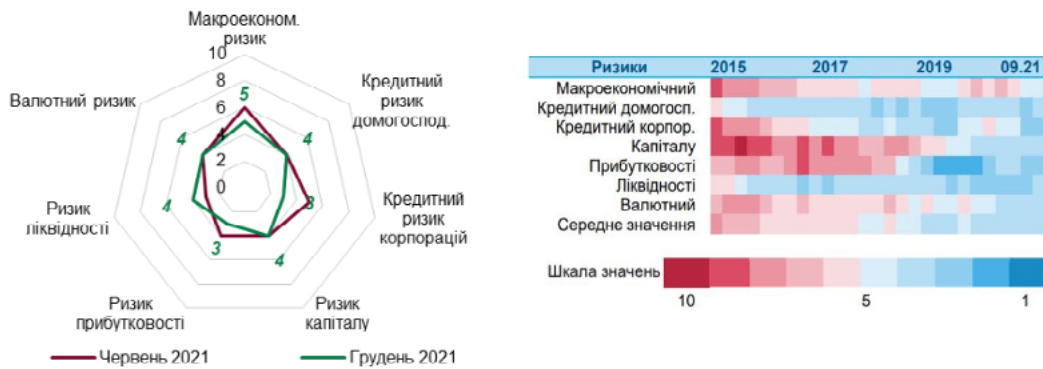

Рис. 2. Карта ризиків фінансового сектору України за 2021 рік

Джерело: Звіт про фінансову стабільність НБУ²³

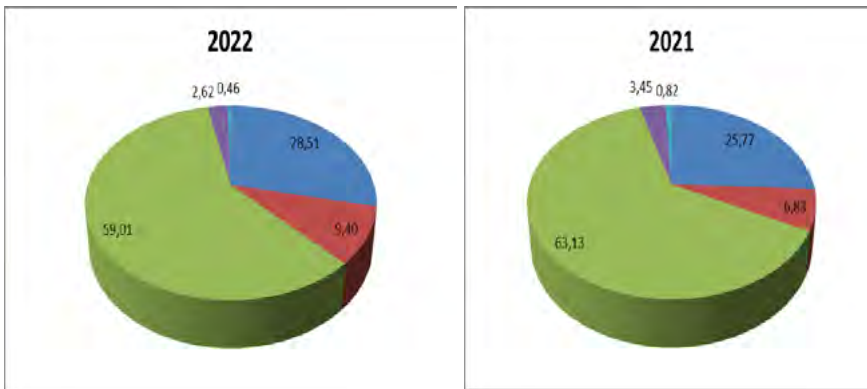

Рис. 3. Структура доходів Державного бюджету України за I квартал 2022 року та за 2021 рік, %

Джерело: Складено за даними НБУ. URL : <https://bank.gov.ua>

За висновками НІСД²², на сьогодні в Україні не існує досконалих інституційних механізмів, які забезпечували б координацію дій органів економічного управління щодо подолання наявних дисбалансів та запобігання виникненню нових. В умовах воєнного стану необхідні наукові напрацювання щодо ефективної фінансової політики, державного контролю за фінансовою системою, що зумовлює актуальність даної роботи.

Формулювання цілей (постановка завдання). Метою дослідження є висвітлення складових фінансової безпеки України в період воєнного стану через аналіз її параметрів; виявлення тенденцій і можливостей посилення з метою підвищення ефективності державного управління.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

²² Безпековий вимір фінансової політики забезпечення економічного зростання в Україні. Київ : НІСД, 2018. 132 с. «Бюджетна безпека України в координатах гібридних загроз фінансовій системі». Аналітична записка https://niss.gov.ua/sites/default/files/2017-05/byudzh_dezpeka-76082.pdf

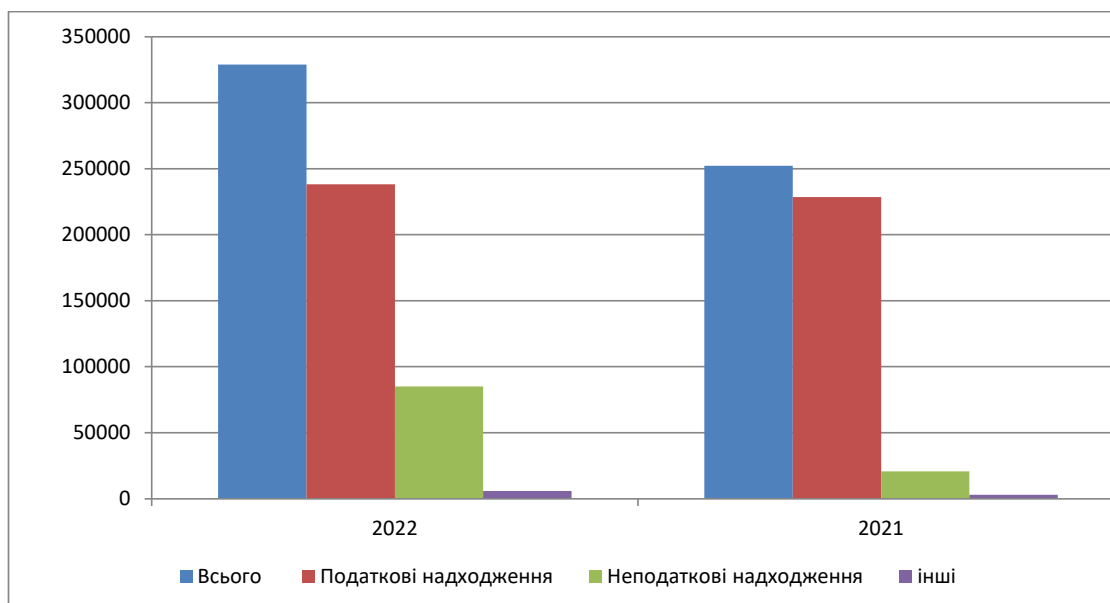
²³ Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2021 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

результатів. Результати, наведені у Звіті про фінансову стабільність, підготовленому Національним банком України²⁴, засвідчили, що рівень фінансової безпеки на кінець 2021 року був достатнім. Зокрема, Національний банк України здійснює розрахунок індексу фінансового стресу (ІФС) та його субіндекси за оновленою методикою. За висновками НБУ, індекс фінансового стресу (ІФС) залишається на низькому рівні, а його волатильність протягом 2021 року обумовлена тимчасовим зростанням субіндексів державних та корпоративних цінних паперів, які відреагували на зростання доходності безризикових активів на світових фінансових ринках та посилення загрози вторгнення російських військ на територію України. Карта ризиків фінансового сектору приведена на рис. 2.

До війни Державний бюджет України наповнювався переважно надходженнями від внутрішніх податків на товари і послуги. Так, у 2021 році у загальній структурі податкових надходжень у 1107090,9 млн грн їх частка становила 63,13%.

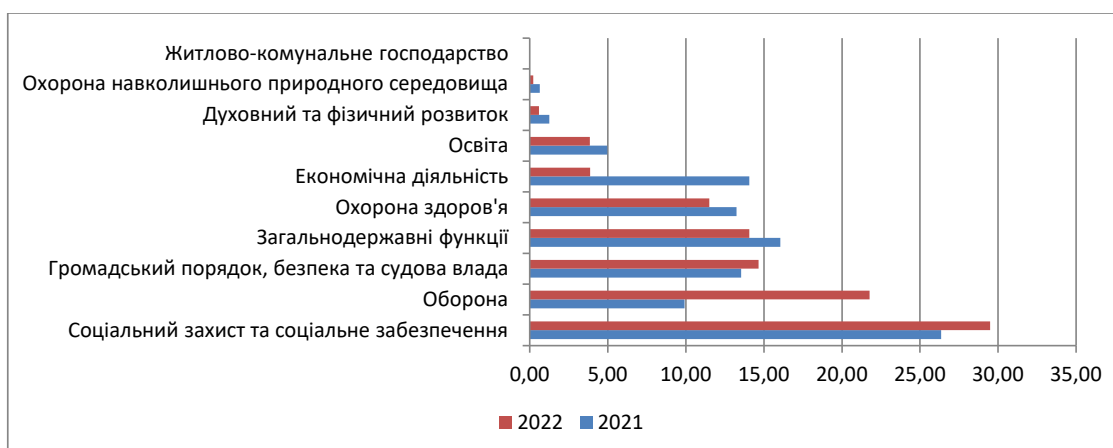
У 2022 році Мінфін планував зібрати 405 млрд грн ПДВ, 76 млрд грн акцизу (алкоголь, сигарети, енергоносії), 37,5 млрд грн мита. Загалом лише непрямі податки з імпортованих товарів повинні були становити майже 520 млрд грн – 40% від усіх доходів бюджету. Проте наразі вдається зібрати лише п'яту частину запланованих надходжень. Замість очікуваних 39 млрд грн за березень до бюджету надійшли 7 млрд грн. Така ж ситуація з податками з експортом та імпортом: їх над-

²⁴ Звіт про фінансову стабільність. Грудень 2021 р. URL : <https://bank.gov.ua/ua/stability/report>

Рис. 4. Динаміка структури доходів Державного бюджету України за I квартал 2021–2022 рр., млн грн

Джерело: Складено за даними НБУ. URL : <https://bank.gov.ua>

Рис. 5. Структура видатків Державного бюджету України за I квартал 2022 року та за 2022 рік*, %

• дані за 2022 рік приведено за I квартал

Джерело: Складено за даними НБУ. URL : <https://bank.gov.ua>

ходження становлять 15-20% від довоєнних показників. Основна причина – закриття багатьох підприємств, знищення складів та промислових потужностей²⁵.

Порівняння структури доходів Державного бюджету України за I квартал 2022 року та за 2021 рік приведено на рис. 3.

Загальна структура доходів Державного бюджету за I квартал відповідного року приведена на рис. 4.

Щоб компенсувати недоотримання доходу, уряду довелося просити державні підприємства та Нацбанк достроково переказати до бюджету прибутки 2021 року. За планом це мало статися в квітні-червні.

Від НБУ на другий день війни надійшли 19 млрд грн, від Приватбанку на початку березня – 28 млрд грн, від «Нафтогазу» наприкінці березня – 2,3 млрд грн. Загалом у березні держпідприємства переказали 32,5 млрд грн дивідендів. Завдяки цьому в березні план доходів бюджету був виконаний на 93%, а були б на 37% нижчі за план Прискорення отримання певних видів надходжень створює додаткові ризики для виконання держбюджету в майбутні періоди²⁶.

Структура видатків Державного бюджету України за I квартал 2022 року та за 2021 рік приведена на рис. 3. У період воєнного стану держава відмовилася від

²⁵ Винокуров Я. Що з держфінансами і чи вистачить Україні грошей. 5 квітня 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/5/685230>

²⁶ Винокуров Я. Що з держфінансами і чи вистачить Україні грошей. 5 квітня 2022. URL : <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/04/5/685230>

Динаміка функціональних видатків Державного бюджету України на оборону та інші сфери фінансування видатків у 2014-2022 рр., млрд грн

	2014	2018	2019	2020	2021	2022*
Видатки державного бюджету	430217	985851	1075122	1127944	1490258	382809
Видатки на оборону	27363	97024	106627	120374	127527	75716
Частка оборони у видатках, %	6,34	9,81	9,91	9,28	8,56	19,78
Видатки на економіку	34410	63600	72364	168990	180980	13434
Частка економіки у видатках, %	8,00	6,45	6,73	14,98	12,14	3,51
Видатки на соціальний захист	80558	163865	218628	322720	333280	102340
Частка у видатках, %	18,72	16,62	20,34	28,61	22,36	26,73

* – за I квартал.

Джерело: Складено за даними НБУ. URL : <https://bank.gov.ua>

усіх видатків, які мали піти на капітальне будівництво чи розвиток, а це близько 140 млрд грн за кошторисом плану Державного бюджету на 2022 рік.

Практично кошти витрачаються тільки за трьома напрямками: на оборону, виплату пенсій, зарплати бюджетникам та обслуговування державного боргу. За даними Міністерства фінансів та економічних пабліків^{27,28}, у січні-березні 2022 року план видатків виконаний лише на 67,8%, через перенаправлення фінансування на пріоритетні воєнні напрямки.

Динаміка функціональних видатків Державного бюджету України на оборону та інші сфери фінансування видатків у 2014-2022 рр. приведена у табл. 2.

Як свідчать приведені дані табл. 2, фінансування видатків на оборону у 2022 році зросло на 11,22 пп. проти рівня 2021 року та на 13,44 пп. проти рівня 2014 року. Майже в 4 рази скоротились видатки на економіку, зросли видатки на соціальний захист.

В умовах війни держава гостро залежить від зовнішнього фінансування та внутрішніх запозичень. Запозичення за I квартал 2022 року дали змогу уряду фінансувати видатки. Насамперед, це випуск Облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП), випуск яких запроваджено на період війни, ставки і терміни за якими фіксовані – 11% річних та рік обігу. Протягом березня завдяки цьому інструменту залучено 27,7 млрд грн, ще на 20 млрд грн військових облігацій придбав НБУ, а станом на 28 квітня портфель військових ОВДП у власності Нацбанку становить 70 млрд грн²⁹.

За перші три місяці 2022 року Україна отримала від міжнародних фінансових організацій та ЄС пільгових кредитів на суму, еквівалентну 96,7 млрд грн, зокрема, від МВФ – 41,3 млрд грн (1,4 млрд дол), від Єврокомісії – 19,5 млрд грн (600 млн євро).

Здійснюється також залучення грантового фінансування, яке надають зарубіжні країни на безповоротній основі для підтримки бюджету України в умовах війни. Так, уряд Італії надав Україні 110 млн євро, а від США очікується 500 млн дол. Станом на кінець квітня, за даними Мінфіну, до країни надійшло грантове фінансування у розмірі 88,5 млн євро. Ці кошти було надано з Цільового фонду донорів Світового банку в рамках Програми Другої позики на політику розвитку у сфері економічного відновлення для України. Вони будуть спрямовані до загального фонду Державного бюджету України для забезпечення першочергових соціальних, гуманітарних видатків, видатків на охорону здоров'я, підтримки внутрішньо переміщених осіб. За підрахунками Міністерства, у наступні місяці щонайменше половина державних витрат покриватиметься коштом зовнішніх запозичень і грантів.

Задля підтримки бізнесу влада спростила податкові та митні правила на час війни. Зокрема, бізнес з оборотом до 10 млрд грн може перейти на спрощену систему оподаткування та сплачувати лише 2% від доходів, незалежно від кількості найманих працівників. Також на розгляд народним депутатам подано законо-проект № 7311 про зміни до Податкового кодексу, якими пропонується, зокрема, збільшити розмір військового збору з 1,5 до 3 відсотків. До митного і податкового кодексів України внесені зміни, що стосуються спрощеного порядку декларування, звільнення від сплати митних платежів тощо.

Фінансова безпека, окрім підтримки внутрішніх фінансів України від втрат внаслідок воєнних дій, залежить також від стану глобальних фінансів. Через війну в Україні ціни на нафту, газ, пшеницю, метали зросли до рівнів, яких не бачили від фінансової кризи 2008 року. Зокрема Міжнародний валютний фонд³⁰ публікує аналіз глобальної економіки та надає кілька прогнозів, станом на квітень 2022 року: щодо енергоносіїв – після зростання на 55% у 2022 році ціни на нафту мають стабілізуватися й опуститися нижче 100 доларів за барель у 2023 році; поряд з цим, збережуться високими ціни

²⁷ Міністерство фінансів України. URL : <https://www.mof.gov.ua/uk>

²⁸ Данилишин Б. Щодо ситуації в економіці та на фінансових ринках. URL : http://rus.lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/514088_shchodo_situatsii_ekonomitsi.html

²⁹ Діденко С. Нацбанк наростив фінансування потреб армії. URL <https://ua.news.ua/natsbank-narastyl-fynansyrovanyepotrebnostry-armyy-vyкуп-voennyh-gosoblygatsyj-dostygaet-70-mlrd/>

³⁰ War slows recovery. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022>

на газ, що зумовлено проблемами логістики. Щодо ринку праці – значно зміниться структура і локалізація, через вихід з російського ринку міжнародних компаній і скорочення виробництва; чимало працівників та трудових мігрантів втратять заробіток. Щодо ринків – зростає невизначеність на товарному ринку, через це очікуються довгострокові проблеми на фінансових ринках, що спричиняє переоцінку ризику з боку інвесторів у сторону зростання. Щодо цін – високі ціни на сировину і порушення торговельних ланцюгів пришвидшать інфляцію, а її високі темпи триватимуть довше, ніж очікувалося. Зокрема, можливо що у 2022 році ціни в Європі зростуть на 12,6%. Інфляція в розвинених країнах регіону становитиме 5,5%, а в країнах, що розвиваються, – 27,1%. Всі ці події прямо чи опосередковано впливають на фінансову безпеку України.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO)³¹ припускає, що війна спричинить зростання світових цін на продовольство на понад 20%. Перебої з постачаннями у Чорноморському регіоні вже спричинили зростання Індексу зернових та олійних культур (IGC), що показує зміни експортних цін на зернові/олійні культури, до історичного максимуму.

Agricultural Market Information System³² прогнозує, що війна призведе до скорочення продовольчого забезпечення у багатьох країнах Близького Сходу та Північної Африки, які імпортують понад 90% усього продовольства.

Конференція ООН з торгівлі та розвитку ЮНКТАД³³ відповідно до оновленого звіту щодо торгівлі та розвитку прогнозує, що у 2022 році відбудеться зниження з 3,6% до 2,6% глобального економічного зростання, основним фактором якого є велика невизначеність навколо війни в Україні.

Україна одержує значну світову підтримку. Так, на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї ООН за припинення російської агресії проголосували країни, які виробляють 70% світового ВВП, проти – лише 5 країн, що створюють 2,06% ВВП, з яких 1,95% – це сама країна-агресор, а 0,08% – Білорусь, її єдиний військовий партнер³⁴. У квітні на авіабазі Рамштайн в Німеччині,

³¹ Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL : <https://www.fao.org/home/ru>

³² Agricultural Market Information System. URL : <http://www.amis-outlook.org/amis-monitoring/monthly-report/en/#.YmWnr9pByM8>

³³ United Nations Conference on Trade and Development. URL : <https://www.unctad.org>

³⁴ FORBES. <https://forbes.ua/news/viyina-vse-shcho-vidbuvaetsya-z-ekonomkoyu-biznesom-v-ukraini-ta-sviti-03032022-4086>

група з 40 країн домовилися про створення координаційної ради та працювати над відправкою зброї та фінансової допомоги Україні³⁵.

Загалом, війна докорінно змінила державу та її фінансову систему, змістила основи фінансового планування та чинні індикатори фінансової безпеки, вийшла далеко за межі суто фінансової політики і стосується буквально усіх сфер національної і світової безпеки.

Висновки

Таким чином, наявні множинні підтвердження, що російсько-українська війна завдає колосальної руйнівної дії на економіку України та всього світу, масштаби якої досить значні, реальні втрати наразі важко навіть відстежити, зосереджені вони у фінансовій, енергетичній і продовольчій безпеці, впливають на інвестиції, торгівлю та фінансовий ринок, на рівень росту ВВП, баланси зовнішнього боргу, перерозподіл сфер експорту та імпорту.

За результатами дослідження виявлено, що роль фінансової у зміцненні національної безпеки України є досить різноплановою і до кінця не дослідженою проблемою. За сучасних багатовекторних впливів і викликів процес формування механізму фінансової безпеки має бути спільною задачею для уряду, громадських організацій, науки, практики, населення та інвесторів.

Зокрема, потребують перегляду індикатори фінансової безпеки в частині банківська безпека, безпека небанківського фінансового ринку, боргова безпека, бюджетна безпека, валютна безпека, грошово-кредитна безпека з метою переоцінки граничних та допустимих значень субіндексів, індексів, індикаторів та показників для оцінки в умовах воєнного стану.

Таким чином, фінансова складова у безпекоформуючих галузях економіки потребує поглибленої оцінки, визначення обсягів і відповідного системного відображення в одній стратегії, з кореляцією та взаємозв'язками з іншими складовими.

Для подолання факторів руйнівного впливу російсько-української війни на національну та глобальну економіку, необхідні цілеспрямовані зусилля всього світу насамперед для припинення воєнних дій, формування фондів відновлення економіки України, вирівнювання критичних факторів національної безпеки за всіма складовими та забезпечення політичної стабільності.

³⁵ Austin Says Group of 40 Nations Focused on Sending More Weapons to Ukraine. URL : <https://www.military.com/daily-news/2022/04/26/austin-says-group-of-40-nations-focused-sending-more-weapons-ukraine.html>

**Інформація про авторів:
Тулуш Леонід Дмитрович,**

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
завідувач відділу фінансово-кредитної та податкової політики
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
10, вул. Героїв Оборони, м. Київ, 03127, Україна

Леонтович Сергій Петрович,
кандидат економічних наук,
начальник відділу
Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського
28, Повітрофлотський пр., м. Київ, 03049, Україна

Радченко Оксана Дмитрівна,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент,
провідний науковий співробітник відділу фінансово-кредитної та податкової політики
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
10, вул. Героїв Оборони, м. Київ, 03127, Україна

Information about the authors:

Tulush Leonid Dmytrovych,
PhD in Economics, Leading researcher, Associate Professor,
Leading Researcher at the Department of Financial Credit and Tax Policy
National Science Center «Institute of Agrarian Economics»
10, Heroiv Oborony str., Kyiv, 03127, Ukraine

Leontovych Serhii Petrovych,
PhD in Economics,
Head of the Department
National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi
28, Povitroflotsky Ave., Kyiv, 03049, Ukraine

Radchenko Oksana Dmitrivna,
PhD in Economics, Leading researcher, Associate Professor,
Leading Researcher at the Department of Financial Credit and Tax Policy
National Science Center «Institute of Agrarian Economics»
10, Heroiv Oborony str., Kyiv, 03127, Ukraine